

Vrouw naast de meester

IN GESPREK MET NETTIE SPIES, OUD-SECRETARESSE EN REGISTRANTE VAN PIET VAN EGMOND

Zoals bij elke artiest die in de publieke belangstelling staat het geval is, doen ook over Piet van Egmond de nodige verhalen de ronde. Over zijn lamboyante uiterlijk natuurlijk, over zijn tijd als organist van het Amsterdamse City-theater, over orgeldeuren die voor zijn komst gebarricadeerd werden, het ene verhaal nog smeugiger dan het andere.

Ook 'Van Egmond en zijn twee vrouwen' was een regelmatig terugkerend onderwerp van gesprek.

Nu is dit niet de plaats om op deze zaken uitvoerig in te gaan. Maar ofschoon de meester er zeker geen dubbel huwelijk op na hield, was dat van die twee vrouwen eigenlijk niet zò ver bezijden de werkelijkheid.

In vaste dienst

Piet van Egmond trad in mei 1936 in het huwelijk met Ina Funke, een sopraanzangeres die hij had leren kennen in zijn tijd als repetitor bij de Koninklijke Oratorium Vereniging van Anthon van der Horst. De inzegening van het huwelijk vond onder (toen al) grote belangstelling plaats in de Oude Kerk van Amsterdam. In deze dienst ging de bekende Prof. M.J.A. de Vrijer voor, terwijl Van Egmonds oud-leraar Wouter Westerhoud het orgel bespeelde; ook de zangeres Jo Vincent en de violist Louis Zimmermann werkten aan de dienst mee. Niet lang daarna ontmoette Piet van Egmond iemand, zonder wie zijn organistencarrière waarschijnlijk heel anders verlopen zou zijn. Hij kende haar nog van het kinderkoor van de Lutherkapel; tijdens de oorlogsjaren registreerde zij al bij hem op het orgel van de Amsterdamse Willem de Zwijgerkerk, waar hij vanaf 1942 werkzaam was als vaste organist voor jeugddiensten en diensten met buitenkerkelijken, van 'Groot-Zuid'.

Ze heette Nettie Spies. Na de bevrijding gaf zij haar baan bij het gemeentegirokantoor op en trad als secretaresse in dienst bij de familie Van Egmond. En zo kreeg Piet van Egmond, net als sommige van zijn Engelse collega's, zijn eigen secretaresse en vaste registrante. Terwijl mevrouw Van Egmond haar man terzijde stond bij zijn werk als dirigent van het Amsterdams Oratorium Koor, meezong in het Dubbelkwartet en belangrijk werk verrichtte in het bestuur van de Koninklijke Bond van Zang- en Oratoriumverenigingen, verzorgde Nettie Spies de leerlingenadministratie, stelde programma's samen voor de populaire orgelbespelingen en de orgelconcerten, registreerde bij al die concerten en vergezelde haar 'baas' op zijn ontelbare reizen door binnen- en buitenland.

Zou men mevrouw Van Egmond kunnen beschouwen als 'vrouw achter de meester', Nettie Spies laat zich het beste karakteriseren als 'vrouw naast de meester'.

Nadat Piet van Egmond in 1981 om gezondheidsredenen met zijn vrouw naar Den Helder verhuisde, nam Nettie Spies haar intrek in een flat in Amsterdam-Noord,

---

door Gerco A. Schaap

---

waar zij nu al weer zes jaar woont temidden van vele herinneringen aan een leven vol muziek, in gezelschap van haar levenslustige siamees Snorrie ("eigenlijk heet ze Cyrena"). In dit gesprek praat zij niet over 'Piet' maar over 'mijnheer' Van Egmond, met zoveel bewondering en respect als in dat ene woordje tussen aanhalingstekens besloten ligt.

Registreren

Toen Nettie Spies bij Piet van Egmond begon met registreren, kende zij hem al zeker tien jaar.

"Ik heb mijnheer Van Egmond leren kennen op het kinderkoor van de Lutherkapel in Amsterdam. Ik was tien jaar en hij achttien. Bij de Lutherkapelgemeente hoorde een boeiende kinderkerk, die van alles voor de jeugd organiseerde. Er was een houtsnijclub, maar we kregen ook zangles op het kinderkoor onder leiding van mijnheer Van Egmond.

Later gingen we 's zondags naar de jeugddiensten in de Willem de Zwijgerkerk. Als je daar binnenkwam werd je aandacht meteen gevangen door het prachtige orgelspel. Daar ontmoette ik mijnheer Van Egmond weer. Hij herkende me meteen en zei: "kom boven, op het orgel!". Sindsdien heb ik iedere jeugddienst bij hem geregistreerd. Ik registreerde in die jaren ook al bij hem op het orgel van de Oude Kerk met mevrouw Van Egmond.

We hebben er zelfs wel wind getrapt toen de elektriciteit was uitgevallen. 'Je moet op 't koor komen' zei hij tegen me. Maar zingen kon ik niet, ik wilde liever orgelles hebben en ben toen als leerling aangenomen.

Hij bleef evenwel aandringen, zodoende ben ik toch op het Amsterdams Oratorium Koor gegaan en heb al in 1942 meegezongen bij *Die Jahreszeiten* van Haydn en de *Matthäus Passion* van Bach.

In het laatste oorlogsjaar ben ik lang ziek geweest. Ik werkte toen nog op het gemeentelijk girokantoor. Een paar maan-

(foto G.A. Schaap)

den na de bevrijding zocht mevrouw Van Egmond mij op en vroeg of ik in vaste dienst bij hen wilde treden als secretaresse. Toen heb ik mijn baan bij het girokantoor opgezegd en ben per 1 oktober 1945 in dienst getreden.

Omdat mevrouw Van Egmond nogal moeilijk ter been was, nam ik van lieverlee het registreren van haar over en ben vanaf 1952 ook bij hen gaan wonen."

Populaire orgelbespelingen

"In die eerste na-oorlogse jaren was het nog niet zo druk met orgelconcerten. We speelden alleen in de Oude Kerk en af en toe ergens in het land.

Vanaf 1948 kregen we veel werk aan de populaire orgelbespelingen, die door de NCRV in het Concertgebouw werden opgenomen. Die bespelingen waren een idee van M. Geerink Bakker (toenmalig hoofd muziekafdeling van de NCRV, G.S.) Ze wilden met die programma's het orgel onder een groter publiek brengen, want in die jaren was het orgel nog niet zo populair.

Die populaire orgelbespelingen, maandagsavonds om zes uur, waren echt gezien; we kregen er altijd veel post en aanvragen voor verzoeknummers op. Iedereen zat te eten om die tijd en dan mocht *niemand* aan tafel wat zeggen, zulke verhalen kreeg je te lezen. Al die correspondentie had ik te beantwoorden."

Hoe kwam Piet van Egmond in 1957 op het grote concertorgel van de B.B.C. terecht?

"Het repertoire van de populaire orgelbespelingen bestond aanvankelijk uit arrangementen van piano-, orkest- en operetmuziek. Geerink Bakker wilde dat graag uitbreiden met muziek uit musicals en Broadway-shows, maar daar zocht hij een meer geëigend orgel voor. Zo kwamen we bij het BBC Concertorgel terecht, dat in de Jubilee Chapel in Londen stond opgesteld. Mijnheer Van Egmond voelde er eerst niet zoveel voor; hij vond het niet prettig als organist een bepaald etiket opgeplakt te

krijgen. In Nederland ben je immers òf kerkorganist òf concertorganist òf theaterorganist; een 'allround' musicus zoals in Engeland gebruikelijk is kun je hier niet zijn. Uiteindelijk stemde hij toe en gingen we in november 1957 voor de eerste opnamen naar Londen. Toen we de Jubilee Chapel binnenkwamen zat er zo'n èchte Engelse theaterorganist te spelen; het was een hels lawaai, want je stond in feite *in* het orgel omdat de gehele Chapel erdoor gevuld werd. Mijnheer Van Egmond zat er op een oude canapé een beetje ongelukkig bij te kijken en dacht bij zichzelf: moet ik daar nu op spelen? Wat ben ik begonnen . . . Maar hij liet zich niet kennen. Dagenlang hebben we gestudeerd om de mogelijkheden van dat orgel eigen te maken.

Het was een enorm instrument met 259 registerwippers en 2370 pijpen, verdeeld over 27 units. Het was het reis-orgel van de beroemde organist Reginald Foort geweest. Achter op de speeltafel zat een grote hoeveelheid krammetjes, waarmee je de vaste combinaties kon instellen. De bestaande combinaties zinden mijnheer Van Egmond niet - mijnheer heeft nooit één registercombinatie van een ander overgenomen! Van de BBC mochten we die combinaties naar eigen inzicht instellen. Ik hield daar schema's van bij, zodat we ze bij ieder volgend bezoek in een handomdraai weer konden aanbrengen.

In zes jaar tijd zijn we er 15 maal naar toe geweest om telkens 4 programma's van een half uur op te nemen, tot het orgel in 1964 naar Hilversum werd verscheept."

Orgelconcerten

"Na de Jan Zwart-herdenking van 1957 werd het ineens heel druk met orgelconcerten. Uit het hele land kwamen er uitnodigingen voor herdenkingsconcerten. We werden door ds Kret (voorzitter van het toenmalige 'Comité Jan Zwart-herdenking 1937-1957') benaderd of wij daar ook een aandeel in wilden nemen, want Feike Asma kon niet al die concerten verzorgen. Mijnheer Van Egmond heeft er indirect nog voor gezorgd dat Asma 'loonsverhoging' kreeg. Mijnheer vroeg namelijk iets meer honorarium dan Asma en zodoende kreeg die later hetzelfde bedrag.

Soms hadden we 's zomers wel 4 à 5 concerten in één week. Meer wilden we niet aannemen, want mijnheer Van Egmond wilde voldoende tijd overhouden om zich voor te bereiden. Dan hoefde hij niets aan het toeval over te laten en kon hij met plezier spelen.

Hoeveel tijd besteedde hij aan een orgelconcert?

"Je kunt wel zeggen een halve dag. We gingen altijd al vroeg in de middag naar de kerk toe. In zo'n kerk kwam je helemaal los van de drukte thuis in Amsterdam, je was er alleen met het orgel en de muziek. Zo konden we in alle rust het concert voorbereiden. We namen dan alle registraties door en ik legde die vast op aparte bladen. We studeerden soms van twee uur 's middags tot vlak voor het concert. Je kreeg hem dan niet meer van het orgel af. We werden door menigeen uitgenodigd om te komen eten, maar dat zegde ik altijd beleefd af. We namen maar een blik brood en een

Nettie Spies assisteert Piet van Egmond aan de voormalige speeltafel van het Concertgebouworiel in Amsterdam (foto uit 1949)

thermosfles melk mee en soms ging ik er zelf even uit om een kop koffie te halen.

Hij was onvermoeibaar. Na afloop van het concert vloog hij meteen van de orgelbank en verdween met een stel boeken onder zijn arm naar beneden om nog wat met het publiek na te praten. Die gewoonte had hij in de loop der jaren ontwikkeld en werd door het publiek erg op prijs gesteld, omdat hij op een eenvoudige, voor iedereen begrijpelijke manier over muziek kon vertellen.

Ik ruimde intussen alles op, sloot het orgel af en verkocht beneden grammofonplaten, want daar was na een concert altijd veel vraag naar. Eindelijk stapten we dan weer in onze Eend, om met een gangetje van 70 kilometer per uur weer naar Amsterdam terug te rijden!"

Calcant

Leerde hij u te registreren?

"Van lieverlee leerde je er op elk concert dingen bij. In die eerste tijd had ik nog amper verstand van grote kerkorgels. Eén keer ben ik zo slim geweest om aan de *calcant* te trekken. Dat was me een *film* . . . Het gebeurde tijdens een trouwdienst in de Oude Kerk. Het bruidspaar had gevraagd of mijnheer Van Egmond na de dienst de Toccata en fuga in d-moll van Bach wilde spelen. Dat was me wat, want dan moesten die orgeltrappers extra hard werken om de nodige wind te leveren. Aan het eind van het stuk begon hij te roepen 'bijtrekken! bijtrekken!', dus wij trokken alles open waar maar een knop aan zat. Ik trok ook de knop *calcant* open - wist ik wat dat was! - en

prompt zakte de orgelklank als een pudding in elkaar. Mijnheer Van Egmond was razend en vroeg aan de orgeltrappers: 'Wat hebben jullie nou gedaan?', waarop die twee broodnuchter antwoordden: '... mijnheer had toch gebeld? ...'

Ik weet nog dat we door de Leidsestraat terugfietsten, en dat ik maar het liefst onder het plaveisel was verdwenen. Sindsdien weet ik dat Calcant komt van *calcare*: bellen!"

Hoe gaf hij aan waar en wanneer er geregistreerd moest worden?

"Hij gaf het niet aan en het stond meestal ook niet in de partituur. Ik moest meelesen en op het juiste moment mijn opgeschreven registratie uitvoeren. Na verloop van tijd hoorde ik gewoon wanneer het zover was, wanneer een muzikale 'zin' was afgelopen of waar het volgende thema begon. Al die vellen met registraties bewaarde ik om ze bij een volgend concert op het zelfde orgel weer te kunnen gebruiken. Maar meestal deed hij de registratie een volgende keer toch weer heel anders.

Op de meeste orgels registreerde ik alleen. Ik werkte vrij systematisch; als hij op het ene manueel speelde zette ik voor de andere manualen of het pedaal vast een nieuwe registratie klaar en zo kon ik het goed 'bijbenen'. Alleen in de Oude Kerk te Amsterdam of in de Martinikerk in Bolsward, waar je niet achter de orgelbank langs kunt, hielp mevrouw Van Egmond of een leerling mee."

Hoe ging het registreren bij een improvisatie in zijn werk? Hij zette van tevoren immers niets op papier. Of sprak hij dat van tevoren met u door?

"Nee. Als hij improviseerde gaf hij wel summiere aanwijzingen in de trant van 'nu ga ik naar boven' of piekels!"

Piekels . . . ?

"Daarmee bedoelde hij een combinatie van 2 2/3' en 1 3/5' registers. Of hij noemde een tongwerk, bijvoorbeeld 'Vox', en dan wist ik wel met welke registers ik die moest combineren. Als ik wist dat hij een solostem

Bij een concert in de St. Laurenskerk te Rotterdam

ging gebruiken zette ik ook een begeleidingsklavier klaar en zorgde ervoor dat de koppelingen weg waren, want hij koppelde veel door om verschillen in klanksterkte gelijkmatig over het gehele orgel te kunnen verdelen.

Op den duur voelde ik tijdens een improvisatie aan, wanneer hij naar een climax toewerkte of wanneer hij een solostem ging gebruiken. Vaak stond die solostem al klaar nog vóór hij erom vroeg. Later heb ik wel eens gedacht dat het *telepathie* (gedachtenlezing, GS) was. Ik voelde gewoon welke kant hij op wilde.

Dat improviseren was bij mijnheer net als een gesproken taal. De akkoorden waren als het ware de woorden van het lied waarover hij improviseerde."

Het feit, dat Nettie Spies zich tijdens improvisaties zo kon inleven in de gedachtenwereld van haar 'meester' geeft wel aan, dat er in de loop der jaren een hechte band tussen

het tweetal ontstond. Die wetenschap geeft aanleiding tot een vraag, die menig bewonderaar van Piet van Egmond op de lippen brandt:

Kent u het geheim van de klokjes?

"Dat kan ik u niet zeggen. Het was in elk geval niet alleen een kwestie van registreren; het was ook de manier waarop hij het aansloeg waardoor je dat effect kreeg. Doordat hij een absoluut gehoor bezat kon hij bovendien verschillende soorten klokken imiteren: die van de Westerkerk, maar ook die van de Willibrordus en zelfs de klok, die in Hattem luidde ten teken dat het concert begon.

In de pers is wel eens gesuggereerd, dat mijnheer het geheim in zijn testament zou hebben opgenomen, maar dat is echt onzin!"

In de pers werd ook wel eens de kritiek geuit, dat Piet van Egmond vaak dezelfde werken op concerten speelde: de 1e, 2e of 6e Sonate van Mendelssohn, Pièce héroïque en Prélude, fugue et variation van Franck, de 'Feste Burg' van Max Reger . . .

"Die kritiek vind ik niet terecht. Ik stelde die programma's samen; ik hield bij wat we elk jaar in een bepaalde kerk hadden gespeeld en zorgde ervoor, dat er steeds andere werken op de programma's verschenen."

Toch zijn er verschillende stukken, die Piet van Egmond in zijn buitenlandse radiobespeelingen speelde, maar die hij op concerten zelden of nooit uitgevoerd heeft. Ik denk b.v. aan Francks Grande Pièce Symphonique, Regers 'Wachet auf', 'Hallelujah! Gott zu loben' en de Sonata Eroica van Joseph Jongen.

"Elk programma werd aangepast bij het orgel dat we bespeelden. In de regel waren dat niet zulke grote orgels, je kon die werken er dus meestal niet op kwijt. Bovendien waren lang niet alle orgels in die tijd in goede staat. Mijnheer Van Egmond speelde die werken alleen op orgels waarop hij ze perfect kon realiseren, zoals in de Dom van Keulen, in de St.Sulpice in Parijs of op de Engelse orgels."

Nettie Spies: . . . "Ik voelde tijdens een improvisatie gewoon aan waar hij heen wilde . . ."

(foto G.A.Schaap)

Draden

Nettie Spies' dienstverband bij de Van Egmonds bleef niet beperkt tot het strikt zakelijke. Ze werd een gewaardeerd huisgenote en ging ook mee op vakanties. Haar mate van toewijding blijkt wel uit het feit, dat zij Van Egmond zelfs assisteerde bij de enige vrijetijdsbesteding die hij zich veroorloofde: zijn modelspoorweg en de electronica.

"Mijnheer Van Egmond gunde zich niet de rust van een uitgebreide vakantie. In het begin gingen we wel eens naar Oostenrijk, en toen hij pas een scooter had reden we wel eens naar de *Harz*, maar meestal bleef hij liever thuis om aan zijn modelspoorweg te werken of om nieuwe bedrading aan te leggen."

Bedrading . . . ?

"Zodra het vakantie was kwam er een grote rol kabel tevoorschijn en legde hij weer een nieuwe draad in het huis aan. Wij hadden in huis drie soorten lichten op verschillende voltages. Dat werkte allemaal op tijd klokken. 's Avonds gingen automatisch de grote lichten aan, 's nachts gingen er weer

kleinere lichten aan, en in de schuur had hij nog een dieselaggregaat waarmee hij het gehele huis van stroom kon voorzien.

Bij ons in de gang hing dan ook een dikke bundel draden, maar zeker de helft daarvan werkte niet meer. Hij haalde namelijk *nooit* de oude bedrading weg maar legde altijd weer nieuwe draden aan, het leek net op een breiwerk. Toch was alles wel beveiligd: overal waren handles en zekeringen, maar alleen hij wist feilloos hoe het allemaal werkte.

Ik hielp ook bij de aanleg van de spoorbaan in het souterrain. In de buitenbaan lag spoor 1, daarbinnen lagen rails van spoor 0 en daartussendoor liep het spoor HO met elektrische bovenleidingen. Omdat ik klein was heb ik dat helemaal aangelegd. Veel materiaal kocht hij op het Waterlooplein (ze kenden hem daar allemaal!) en veel kreeg hij ook van koorleden."

Piet van Egmond heeft de ambitie gehad orkest-dirigent te worden. Toch heeft hij zich na de oorlog vooral op het orgelspel toegelegd. Heeft hij daarin de voldoening gevonden die hij zocht?

"Dat geloof ik zeker. Sommigen hadden liever gezien, dat hij als dirigent internationale bekendheid had gekregen. Maar mijnheer Van Egmond was tevreden met het leven dat hij leidde. Hij heeft altijd datgene kunnen doen wat hij graag wilde. Elke keer opnieuw vond hij het heerlijk om ergens een orgelconcert te geven. Waar we heen gingen interesseerde hem nauwelijks; het maakte niet uit of het in een kathedraal op een groot vierklaviers orgel was, of in een Dorpskerk op een bescheiden orgeltje. Als er iets aan het instrument mankeerde of het was niet goed gestemd, klom hij er in om de gebreken te verhelpen, net zo lang tot het goed was.

En als hij na afloop merkte, dat de mensen het mooi gevonden hadden, vond hij dat plezierig en gingen we met een voldaan gevoel naar huis.

Ja, ik geloof zeker dat mijnheer Van Egmond daar voldoening in heeft gevonden.

En is dat niet een van de belangrijkste dingen in je leven: datgene doen wat je graag wilt?"

Baarn, april 1987